

УДК:
316.722:176](497.11)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=22
Бр. 4 / 2009.
стр. 345-370.

Драган Суботић
Институт за политичке студије

ИСТРАЖИВАЊЕ И НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА

Сажетак

Аутор пише о појму, структури и функцијама ИСТРАЖИВАЊА И научно-истраживачког рада у друштвеним наукама, с посебним освртом на истраживачки поступак и методе. Пише о теоријским претпоставкама методологије истраживања, с нагласком на друштвене, односно, социјално-политичке науке у друштву. Исто тако, представљени су типови истраживања попут теоријског, фундаменталног и емпиријског, трансверзалног, лонгитудиналног, евалутивног, корелационалног, структуралног, акционог, теренског као и футуристичког. У посебном делу се пише о основама политике научно-истраживачког рада, укључујући и актуелну стратегију научног и технолошког развоја Србије. Залаже се за одговорну, транспарентну и профитабилну политику развоја научно-истраживачког рада у области друштвених наука који ће за крајњи резултат имати афирмацију ове научне области.

Кључне речи: Научно-истраживачки рад, Политика, Друштвене науке, Модернизација, Институције

1. НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РАД (ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ)

Наука је рационални облик друштвене свести и специфична друштвена делатност, којој је главни циљ да се на методичном

* Научни саветник у ИПС, Београд

и систематском начину истражује и утврђује објективна истина о свету у целини или о неком његовом делу, о разноврсним појавама у њему и њиховим законитостима, као и о положају и улози човека у процесу његове измене и хуманизације. Основни смисао науке је “упознавање света ради његовог савладавања од стране човека. Она је израз човековог активног односа према свету и самом себи. Наука је, пре свега систематизовани кодекс знања. То значи, да су целокупне научне информације потчињене некој општој структури, где су сви елементи повезани у јединствену целину. Целовитост је заснована на концепцији научне слике света, парадигме смене тих општих представа које се одигравају у развоју посебне или скупа научних дисциплина. Међутим, наука није само систем знања. Она је посебна и специфична делатност, продукција новог знања. Та продукција и репродукција као и свака друга не може бити остварена, ако за то не постоје адекватни услови. Скуп услова научне делатности образује научни потенцијал. Најважнија компонента научног потенцијала је научни кадар, затим средства за спровођење проучавања и остваривања научне делатности. То је пре свега, материјално – техничка база науке и форме организације терминског рада, теоријске и експерименталне методе истраживања.¹⁾

Крајњи циљ сваке науке је откриће суштинских – нужних, узрочно-последичних веза и односа међу појавама и елементима у стварности и дефинисање научних закона. Научни закон у “оба своја облика теоријском или емпиријском – људски је израз који има одређено предметно значење и односи се на неку пројектовану структуру облика за нас. Као такав научни закон се разликује од тзв. природног закона по себи, који је увек комплекснији. Научни закон се тек апроксимативно приближава сазнању објективних природних закона које владају у свету, али се не могу никако до краја поклапати и идентификовати,²⁾

Под науком се обично подразумева „сређено, систематизовано и проверено сазнање о нечему, постигнуто методичним, пажљивим и савесним истраживањем и разматрањем. Истраживање представља систематско трагање за чињеницама из којих се могу извести извесни научни принципи и законитости. Према томе, нау-

1) Нав. Према: др Драган Суботић, др Живојин Ђурић: „Методолошки записи“ књ. 1, Београд, 2009, стр. 10.

2) Др Ж. Марковић, „Филозофски основи науке“, „Сану“, Београд, 1981, стр. 714.

ку чине резултати и закони до којих се долази путем истраживања. Наука се може дефинисати и као рад на стицању нових знања, док знање представља скуп познатих чињеница. Важећи закон о научно-истраживачког делатности дефинише ову активност на следећи начин: Научно-истраживачка делатност је стваралачки рад на освајању нових знања, с циљем подизања општег цивилизацијског нивоа друштва и коришћење тих знања у свим областима друштвеног развоја, укључујући развој технологије и њихову примену. Научно-истраживачка делатност се остварује на повезаности основних, примењених и развојних истраживања и оспособљавањем кадра за научноистраживачки рад. Научно стварање је слободно и подлеже научној критици³⁾

Као што смо већ истакли, методологија се дефинише као критичка анализа укупне истраживачке праксе – од теоријског до искуственог нивоа, док је метод начин истраживања. Научне методе у “ширем смислу служе у науци за: а) објашњавање чињеница и закона; б) предвиђање будућих догађаја; в) откривање нових чињеница и закона; г) проверавање хипотеза; д) доказивање постављених теза; њ) излагање научних сазнања. Метод је начин истраживања којим се остварују епистемолошки принципи науке са циљем добијања научно ваљаних резултата. Научни метод је начин истраживања предмета, појава и процеса. Научни процес обухвата поступке за: прикупљање података, систематизовање података, утврђивање и тумачење чињеница (законитости и односи), анализу чињеница, извођење закључака и проверу закључака.⁴⁾ Структура научне методе, у већини случајева, има неколико фаза: уочавање проблема, постављање хипотезе, проверавање хипотезе – верификација, и практична примена решења.⁵⁾

Научни метод се своди на примену „принципа, норми и правила логике, дотичне теорије и одговарајућих техничких средстава, као и разних практичних поступака у откривању и излагању истине о конкретном предмету истраживања. Научни метод је, најједноставније казано, уобичајени општи назив за поступке различите природе којима се наука користи у расветљавању предмета истра-

3) Проф. др Зоран В. Поповић: „Како написати и публиковати научно дело“, Београд, 1999, стр. 1.

4) Проф. др Рада Плавшић, „Буквар за научнике почетнике - Од хипотезе до публиковања“, Београд, 2008, стр. 27.

5) Проф. др Велимир Сотировић, проф. др Живослав Адамовић, „Методологија научно-истраживачког рада“, Зрењанин, 2002, стр. 27.

живања и саопштавању остварених резултата. С обзиром на чињеницу да добијени резултати итекако зависе од примењеног метода, усавршавање научног метода увек је доносило унапређење науке и обрнуто.⁶⁾

У полемику о природи и структури научног метода „Имре Лакатос се укључио крајем шездесетих година. За врло кратко време он је формулисао концепцију која и данас представља једно од најутицајнијих и најзанимљивијих методолошких гледишта. Могло би се рећи да је Лакатос до свог становишта дошао критикујући Роргеова и Кућнова схватања која су у то време била у средишту интересовања филозофа науке. Но, утицај који су ова два аутора имала на Лакатоса разликује се како по својој снази тако и по свом карактеру. Неки од Роргеових ставова представљају основну на којој је он градио сопствену методологију, док је према другима врло критичан. С друге стране, Кућнова гледишта значила су за Лакатоса велики изазов који га је навео да брани једну рационалистичку методолошку концепцију која би, за разлику од других таквих концепција, ипак била у складу с актуелном историјом науке: дакле, с историјом науке како се она стварно одвијала.⁷⁾

Лакатос полази од уверења да је „наука рационална, што за њега првенствено значи да се може повући отсечна разлика између науке и оног што није наука, као и да постоје одређена мерила помоћу којих се може у крајњој линији – дакле, не одмах и лако – одредити која је од две супарничке теорије (или, како би рекао Лакатос, програма) боља у неком објективном смислу. Следеће тезе које се релативно често срећу у Лакатосевим текстовима представљају језгро његовог рационалистичког уверења: 1) могуће је разграничити науку од оног што није наука и ово разграничење није суштински важно само за методологију и науку. 2) Може се говорити о расту научног знања и могуће је дати рационални модел научне промене. Наука напредује по одређеним принципима који се могу формулисати, а научна промена се може рационално објаснити. Свака нова теорија (или програм) боља је од старе и стога тежи да потисне свог претходника. 3) Главна тачка Лакатосевог рационализма састоји се у његовом одређењу универзалног критерија за поређење супарничких истраживачких програма. То су они принципи који на основу унутрашњих фактора показују ко-

6) Исто, стр. 28.

7) Светозар Синђелић: „Методологија истраживачких програма у: Филозофске студије“ XVIII, Зборник радова, Београд, 1986, стр. 83.

ји је програм бољи. 4) Историја науке је рационална, мада је та рационалност често успорена, запречена или чак извитоперена под утицајем спољних фактора. Њена рационалност сеже дотле да се она може користити као мерило за вредновање одређене теорије рационалности.

Ian Hacking је приметио да Лакатос тврди да његово рационалистичко уверење непосредно следи из претпоставке о расту научног знања, али да није повезано с било којом одређеном теоријом истине или стварности. Раст научног знања Лакатос, узима како нешто што је само по себи очигледно или неспорно и према Hackingu, он сматра да нам већ сама та чињеница на неки начин показује да је могуће формулисати универзални критеријум демаркације.⁸⁾

Исто тако, „за истраживачке програме је битно то што се они морају тумачити као ланци или низови сродних теорија које деле јединствене полазне поставке и јединствену интерпретативну теорију, то јест јединствен начин интерпретације искуства. Један од кључних особина зрелог фалсификационизма је да он замењује појам теорије као основни појам логике открића појмом низа теорија. Оно што се процењује као научно или псеудо-научно јесте низ теорија, а не једна дата теорија. Али чланове таквог низа обично везује континуитет који их спаја у истраживачке програме. Овај континуитет који подсећа на Kuhnови, нормалну науку игра битну улогу у историји науке; главни проблеми логике открића не могу се на задовољавајући начин разматрати осим у референтном оквиру методологије истраживачких програма.“⁹⁾

Научни истраживачки програми су састављени од три „кључна елемента: чврстог језгра, негативне хеуристике и позитивне хеуристике. Негативна хеуристика спецификује чврсто језгро програма које чине они теоријски принципи око којих је усредсређен цео истраживачки програм и који представљају његова суштинска обележја. Негативна хеуристика забрањује примену закључивања по *modus tollensu* на ово језгро и усмерава га на један други сегмент истраживачког програма, онај који се у Лакатосевој терминологији назива „заштитним појасем“. Први сегмент, то јест чврсто језгро брани се по сваку цену како би то чинили најконзервативнији конвенционалисти. Методолошки гледано, садржај негатив-

8) Исто, стр. 85-88.

9) Исто, стр. 96.

не хеуристике чини низ конвенција које спецификују чврсто језгро програма и организују његову одбрану“.

Аутор С. Синђић сматра да „позитивна хеуристика дефинише проблеме којима “програм треба да се бави, формулише технике за решавање ових проблема и уједно твори заштитни појас који брани чврсто језгро програма од противпримера. У додиру са овим појасом они попримају карактер безопасних аномалија, то јест оповргавајућа оштрица противпримера усмерава се на неку од хипотеза заштитног појаса. Под њеним притиском заштитни појас се тако модификује да чврсто језгро остаје нетакнуто јер се он састоји од низа помоћних претпоставки које је могуће мењати. У склопу целе ове стратегије користе се и сви конвенционалистички потези, укључујући и просто занемаривање оповргавајућих случајева чиме се они, исто тако, претварају у аномалије. Научник региструје аномалије, али све док се његов програм налази у замаху он их занемарује. Његовим избором проблема првенствено управља позитивна хеуристика његовог програма, а не аномалије“.

Овај аутор даје кратак преглед „Лакатосевих мерила за процењивања научних истраживачких програма. Ова мерила могу се поделити у позитивна и негативна мерила процењивања програма: 1) Мерила позитивног процењивања програма: а) Хеуристичка снага: програм има хеуристичку снагу уколико му је хеуристика прецизна, богата и аутономна; б) Теоријски прогрес: програм је у теоријском погледу прогресиван уколико нова теорија унутар програма има више проверљивих последица од теорије која јој је претходила; в) Емпиријски прогрес: програм је у емпиријском погледу прогресиван уколико је било која од проверљивих последица нове теорије и експериментално потврђена. 2) Мерила негативног процењивања програма: а) Хеуристичка дегенерација: програм је у хеуристичком погледу дегенерисан уколико му је позитивна хеуристика слаба или исцрпљена; б) Теоријска дегенерација: програм је у теоријском погледу дегенерисан уколико се промене теорија унутар програма врше на *ad hoc* начин; в) Емпиријска дегенерација: програм је у емпиријском погледу дегенерисан уколико у релативно дугом временском раздобљу нису експериментално потврђена нова предвиђања дата унутар програма“.¹⁰⁾

Исто тако, истраживачки рад се развија у складу са потребама друштва и “појединих његових делова. Обезбеђењем организациј-

10) Исто, стр. 98-100.

ских, кадровских и других решења стварају се потребни услови за истраживања у домену појединих наука или група наука. Основна оријентација је у томе да се ослонац врши на сопствене снаге и развија сопствени научни потенцијал у границама економских и друштвених могућности одређеног друштва.

Организовање стручне делатности – истраживање организују и спровode стручни органи као носиоци плана и инвеститори. Ту спадају следеће делатности: 1) Организовање израде програма истраживања; 2) Уговарање истраживања; 3) Контрола реализације података; 4) Решавање организационих проблема; 5) Развој система информисања; 6) Сарадња са другим научним областима; 7) Вођење кадрова и слично. Структура истраживачког поступка обухвата следеће целине: Под истраживањем се подразумева низ умних и практичних активности људи којима се проверава или продубљује постојеће или стиче ново сазнање. Дефинише се као динамички процес између човека и природе, бића и свести, опажања и мишљења. Отуда нераздвајно јединство између праксе као чулне делатности и људског мишљења. По критеријуму практичне примене резултата разликујемо: 1) Фундаментална-унапређују научна сазнања; 2) примењена, воде остваривању практичних циљева; 3) развојна, истраживања. По критеријуму научне дисциплине истраживања разликујемо: 1) интердисциплинарна и 2) интернаучна истраживања. Однос теорије и истраживања. Теорија је основ за осмишљену научну активност уопште. Она је дата у општој теорији науке и основа је за научни рад. Ту је извршена систематизација сазнања и чињеница и из ње се могу сагледати проблеми за истраживање. Све се поставља или оспорава чињеницама. Научно сазнање се заснива не чињеницама, а до њих се долази истраживањем. Зато се каже да оне реално постоје у стварности и то онако како је ми познајемо. Зато се неке могу утврдити опажањем, а неке поступцима. Чињеница је увек индивидуална, а теорија општа и апстрактно-конкретна.

Научна чињеница има четири карактеристике: 1) чињенице су јако разграничени елементи у чулном опажају. То су веома стабилне чињенице; 2) Чињенице су и ставови који интерпретирају оно што нам је дато у чулном искуству; 3) Чињенице су и ставови са низом повезаних својстава; 4) Чињенице су ствари које постоје у простору и времену. Заједно са њиховим међусобним релацијама на основу кога је формулисан један истинит став.

Постоје разне врсте чињеница: 1) према сазнајном настанку – практичне (чулно-искусствене) и теоријске (логички основане); 2) Према предмету – физичке, физичко-хемијске, хемијске, биолошке, психичке, друштвене, историјске и друге; 3) Према степену објективности – субјективне и објективне.

Исто тако, а) подаци су конкретне чињенице (забележене) и у даљем раду употребљиве као сазнајне чињенице. Треба разликовати појаве и процесе од чињеница и података. Б) Индикатори су сазнајне чињенице о појави на основу којих се она може даље истраживати (њима се податак или појава могу мерити и приказивати квантитативно и квалитативно). Чињеницама се започиње теорија сваке науке и у литератури научног знања су важан елемент, поред научног знања и научне теорије. В) Структура истраживачког поступка – пројектовања, подразумева скуп активности које производи истраживач (или тим) током истраживања проблема.

Пројекат је документ о пројектовању то је план истраживања у коме се види шта, зашто и како треба истраживати. Имају два основна дела: а) научна замисао и планови истраживања. Научна истраживања чини део у истраживању и начин на који се може извршити истраживање и прикупити индикатори. Он обухвата следеће методе: а) опште научне методе; б) посебне научне методе; в) опште емпиријске методе; г) планове; д) научну и друштвену оправданост истраживања.

Осим проблема утврђивања лица у истраживању „истраживач се мора суочити одмах с још једним проблемом: шта истраживати? То се питање обично и не спомиње у приручницима традиционалне методологије:¹¹⁾

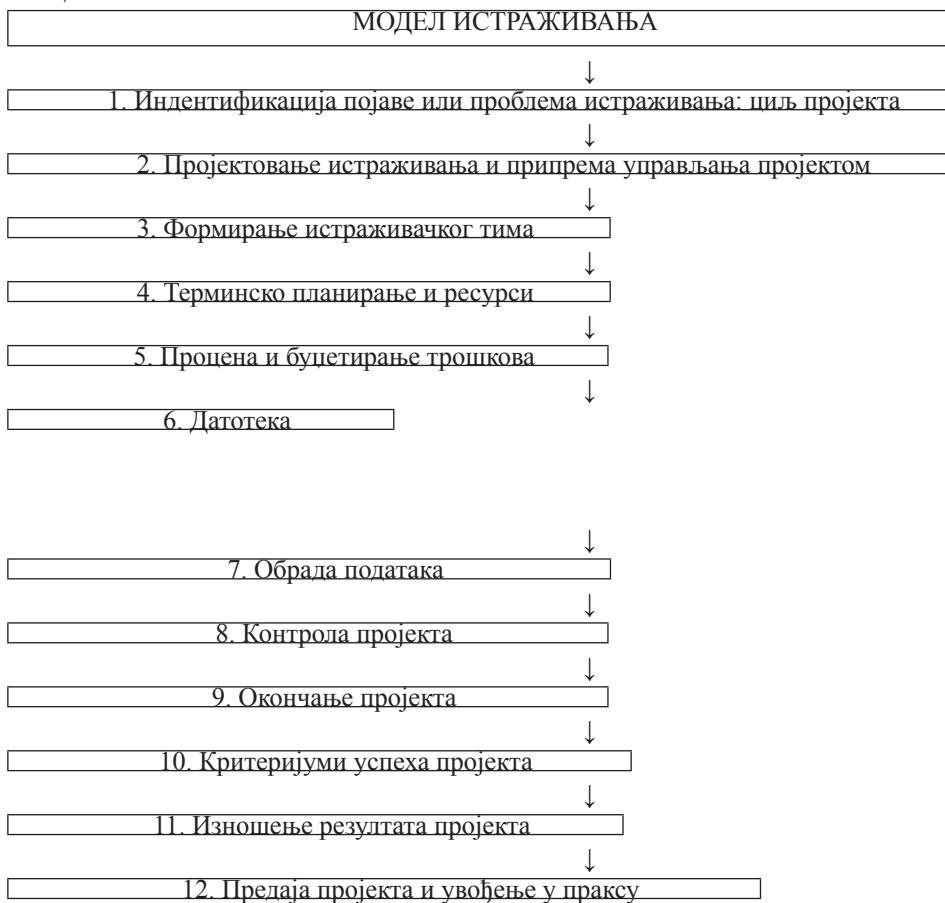
Који је почетни истраживачки поступак што га редовито следи професионални истраживач? Први је корак да истраживач изабере – на основу властитих интереса или знатижеље-одређену тему истраживања; затим прелази на проучавање одговарајуће литературе, односно студија и истраживања што су их други већ обавили на исту тему; након тога поставља хипотезе и започиње процес прикупљања података што ће му омогућити да потврди или одбаци те хипотезе. Ако се, дакле, ограничимо на почетне моменте тог

11) Gion Antonio Gilli, „Како се истражује: водич у друштвеним истраживањима“, Загреб, 1979, стр. 41.

поступка, они су: а) избор теме; б) испитивање одговарајуће литературе; в) постављање хипотезе итд.¹²⁾

МОДЕЛ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање као функционални модел може имати више фаза. Један од модела који се најчешће среће у пракси дат је на слици.

Истраживање као усмерени процес људског духа на откривању нових сазнања, чињеница и односа међу појавама, карактеришу својства.

12) Исто,

1) Наручивање истраживања

У већини случајева истраживање започиње његовим наручивањем, а наручивање полази од претпоставки да су присутни одређени проблеми, средства и жеље да се проблеми реше. Задатак се преноси на истраживачку институцију или на истраживача у правцу реализације истраживања. Наручилац треба да дефинише шта хоће и шта може, понекада може да предложи и предвиди пут, начин и радње којима ће се доћи до решавања проблема истраживања (да предложи пројектовање истраживања).

2) Интелектуално мајсторство

Бављење научно-истраживачким радом представља „интелектуално мајсторство“, при чему, према Рајт Милсу, сви истраживачи (и научници) не треба свој рад да одвајају од свога живота. То значи, да треба користити свој сопствени рад да би се кроз њега обогатио сопствени живот, а живот треба користити да би се обогатио сопствени рад. Истраживач треба да има и креативност, односно способност интрапсихичких процеса, као стил живота. Треба да поседује оригиналност и адаптивност проблемима (продукти мишљења треба да буду нови и вредни за мислиоце и за друштво). Приликом развоја креативног процеса треба прво поћи од креативног чина, односно од увиђања проблема. Након тога, треба дозволити да прикупљене информације „сазру“. Затим, следи осветљење проблема (некада до срећне идеје), а на крају до верификације (провере) креативног рада. Неки светски социолози имају обичај да кажу: „Успешан је човек који види чашу воде до пола пуну“, а неуспешан човек је онај „који је види до пола празну“.¹³⁾

2. ТИПОВИ НАУЧНОГ И ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Постоје различите таксономије наука и оне се „мењају током времена. Често ће се прочитати да су друштвене науке: социологија, економија, политикологија и социјална психологија. Поред њих у друштвене науке се сврстава и етнологија (односно културна и социјална антропологија) и посебне области неких других наука, као што су социјална и економска статистика и социјална и економска географија. Друштвеним наукама се могу назвати и

13) Исто,

комуникологија и маркетинг, односно истраживање тржишта и потрошача. Несумњиво су врло блиске друштвеним наукама психологија и педагогија. У психологији постоји дебата око тога да ли је она друштвена или природна наука, јер садржи елементе и једних и других. Приликом одређивања да ли су психологија и педагогија – као „индивидуалне“ науке – друштвене, узима се као критеријум у којој мери оне изучавају појединца као друштвену јединку и у којој мери изучавају његове друштвене интеракције.

Основни критеријум за разврставање истраживања на фундаментална и оперативна је „могућност уопштавања закључака до којих се у њима дошло, при чему се њихови предмети проучавања не морају значајно разликовати по обиму. Тако фундаменталним истраживањем може бити обухваћено мање варијабли из мањег броја антрополошких простора него у неком оперативном истраживању, а да су степен општости и могућност примене добијених резултата изузетно високи.

Фундаментална истраживања обезбеђују закључке најопштијег карактера који важе за велики број класа и појединачних случајева. То су истраживачки пројекти реализовани на масовним узроцима испитаника који обично захтевају између 10 и 20% популације из које потичу. У њима се примењују стандардизовани истраживачки инструменти. Важно је нагласити да из фундаменталних истраживања најчешће проистичу основни закони, а некада и теорије научне дисциплине. Због тога се знања до којих долазе фундаменталне студије употребљавају приликом дефинисања теоријских модела на којима почивају, по степену општости, мања оперативна истраживања.

Резултати добијени у наведеним фундаменталним истраживањима обилато су коришћени у каснијим истраживањима са мањим узорцима и са мањим бројем варијабли. На основу односа наведених фундаменталних и тих нових истраживања лако се долази до закључка да су оперативна истраживања она која се базирају на резултатима претходно реализованих фундаменталних студија. Она, дакле, примењују и проверавају закључке фундаменталних истраживања на мањим и специфичним узроцима¹⁴⁾.

14) Душан Перић: „Методологија научних истраживања из спорта, туризма и менаџмента“, Нови Сад, 2007, стр. 47.

Емпиријска истраживања у свакој науци служе прикупљању података за различите намене, а првенствено у циљу потврђивања и стварања научних теорија. На други начин речено, када се било која наука, па и друштвена наука, заснива на подацима, она је емпиријска наука...

Критеријум		
Методолошка природа	Временска усмереност	Степен општости
Системска неекспериментална истраживања	Лонгитудинална истраживања	Фундаментална истраживања
Експериментална истраживања	Трансферзална истраживања	Оперативна истраживања

Могуће класификације истраживања

Према томе, у зависности од природе проблема који се истражују, као и раздвојености научне технологије, могу бити организована разноврсна специфична истраживања, са врло различитим именима: експериментална, лонгитудинална, трансверзална, фундаментална итд. Да се њихова анализа не би свела на пуко набрајање свих до сада примењених типова научних истраживања, направљен је покушај да се она систематизују.¹⁵⁾

Трансверзална истраживања (или студије пресека) најчешће се организују ради дескрипције извесне појаве, затим ради анализе релација између две и више коресподентних појава и, на крају, ради утврђивања латентне структуре неког антрополошког простора. Због тога је могуће издвојити најмање три врсте трансверзалних студија.: студије дескрипције (описа), каузална истраживања (узрочно-последичне студије), и структурална истраживања (структурне студије).

Студије дескрипције се баве описом и објашњењем неке појаве. Имају два основна модалитета: (1) квалитативни и (2) квантитативни у зависности од тога којим средствима се служе приликом анализе појава. Квалитативни опис се односи на атрибутивне варијабле које се не могу исказати нумерички, а примењује се само ради феноменолошке анализе. Квантитативни опис примењује се на варијабле квантитативног карактера, тј. на све појаве које се могу исказати нумерички.

Каузалне студије трансверзалног карактера примењују се ради откривања и квантификовања релација између посматраних поја-

15) Проф. др Милорад К. Бањанин: „Методологија инжењеринга: Инжењерска анализа и мрежа знања“, Београд, 2006, стр. 33.

ва. Њиме се откривају извесне законитости које владају у природи и друштву, а садржане су у узрочно-последичним везама које владају између појава.

Структурне студије подразумевају откривање латентне структуре неког антрополошког простора (моторичког, психолошког, социолошког...). Оваква истраживања организују се ради задовољења принципа научне парсимоније, будући да човека није једноставно опсервирати малим бројем појединачних обележја. Уколико би се, међутим, у сваком истраживању оперисало са великим бројем информација, добијали би се гломазни, сложени и тешко интерпретабилни подаци. Отуда наука настоји да оствари што већу парсимонију, тј. једноставност у дефинисању антрополошких феномена...

Лонгитудинална истраживања се реализују у краћем или дужем временском интервалу и распоређена су у најмање две карактеристичне временске тачке. Најједноставнији пример лонгитудиналне студије је раније описани експеримент са једном групом који започиње проценом иницијалног, а завршава се проценом финалног статуса. У временском периоду између иницијалног и финалног мерења делује експериментални фактор чији ефекти представљају суштину лонгитудиналне студије. Између иницијалне и финалне процене често се организују и контролна (транзитивна) мерења којима се повећава број карактеристичких временских тачака лонгитудиналне студије.¹⁶⁾

Емпиријска истраживања (гр. *empeiria* – искуство) је врста научног истраживања које подразумева посматрање искуствених, објективно постојећих чињеница. Емпиријско истраживање се заснива на прикупљању искуствених података конкретним истраживачким техникама као што су посматрање (у ужем смислу), испитивање, мерење, статистика, експеримент, анализа садржаја итд. Емпиријско истраживање које не полази од чврстог теоријско-хипотетичког оквира остаје на нивоу баналног описа постојећих чињеница, што је главна карактеристика тзв. дескриптивне социологије.¹⁷⁾

Социјални и организацијски проблеми усмерују знанствено истраживање сматра А. Халми, у “три различита смера. Она се уопштено називају: темељна, примењена и евалуативна, а могу

16) Душан Перић: „Методологија научних истраживања на примеру спорта туризма и менаџмента», Нови Сад, 2006. стр. 44-45.

17) Социолошки речник, Београд, 2007, стр. 208.

се срести и под другим називима. Тако се темељна истраживања често називају фундаментална или теоријска истраживања; примењено истраживање акцијско или апликативно, а евалуативно истраживање може се у литератури пронаћи под називом процењивачког истраживања или процене. Следећа табела, према њиховим карактеристикама, диференцира та три различита типа истраживања.

Основни типови истраживања

ДЕФИНИЦИСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ	ТЕМЕЉНА/ ТЕОРИЈСКА	ПРИМЕЊЕНА/ АКЦИЈСКА	ЕВАЛУАТИВНА/ ПРОЦЕЊИВАЧКА
Природа проблема	Тражи нове спознаје о социјалним феноменима	Истраживање могућности решавања проблема	Процењује резултате третмана који се примењује
Циљ научног истраживања	Продукција нових спознаја	Практичне спознаје које утичу на решавање проблема	Тачна процена резултата интервентног програма
Водећа теорија	Одабир теорија које воде тестирању хипотеза	Одабир теорија које истражују динамику социјалних проблема	Одабир теорија које воде бољој процени социјалних програма
Прикладне технике	Формулирање теорије, тестирање хипотеза, узорак, методе прикупљања података	Акцијска теорија, партиципација истраживача, кооперативност истраживача, ситуацијски чиниоци	Примена конвенционалних техника за процену интервенције

Као што видимо, дефиниторне карактеристике јесу: природа проблема, циљ истраживања, водећа теорија, прикладне технике. Темељна истраживања теже новим спознајама које су потребне за боље разумевање социјалних феномена; примењена истраживања дају корисне спознаје које се могу применити у процесу решавања проблема. Евалуативна истраживања омогућују процену интервентног програма или програма акција. Различити циљеви истраживања одређују одабир типа истраживања.

Истраживачи темељног усмерења дефинишу циљеве свог истраживања да би унапредили научну спознају. Прагматично-практична димензија истраживања је ирелевантна. Њима је примарни предмет науке описивање социјалне збиље, а не њезино мењање. У реалном свету постоји велик број варијабли које су у интеркорелацији. Те је каузалне везе често тешко открити, а још теже размрсити. Истраживачи увек трагају за каузалним везама као што су, нпр., ове генеричке пропозиције: ако X расте или пада под условима A , B или C тада треба очекивати да ће под истим условима расти или падати Y . Та повезаност се обично изражава помоћу закона веро-

ватноће. Када се теорија и подаци поклапају социјална студија постаје социјална наука.

Основна је интенција апликативног истраживача продукција спознаја (знања и вештина) које ће применити у процесу решавања проблема (проблем-солвинг процес). Та спознаја мора бити поуздана, ваљана и дескриптивна с обзиром на циљани проблем, а истодобно и информативна како би се могле унети планиране промене или модификације понашања. Рубин (1983.) је развио посебну типологизацију апликативних социјалних истраживача, коју показујемо у табели.

Типологија апликативних социјалних истраживача

	Фокус на политичке импликације	Фокус на прикупљање и интерпретацију података
Однос према социјалним процесима	Политички аналитичари	Евалуацијски истраживачи
Однос према резултатима	Социјални монитори	Аналитичари података

Евалуацијски истраживачи позивају се кад политичари желе проценити неки програм социјалних акција. Кад започне евалуацијски процес, све активности већ морају бити у току. Евалуатор мора бити присутан у свакој фази. Кључно признање у евалуативном истраживању јест: Шта се подразумева под успешним резултатом? Сви програми имају неки учинак, али питање је како се ти учинци мере или вреднују.¹⁸⁾

Методологија је учење о методама, то јест поступцима. Методологија истраживања је учење о поступцима спровођења истраживања.¹⁹⁾ Емпиријско истраживање је најчешће сложен процес, па је нужно „стручно оспособљавање да би истраживач био у стању да избегне велики број могућих озбиљних грешака које се могу починити током извођења истраживања. Методолози се баве изналажењем и усавршавањем метода, то јест поступка, помоћу којих се уклања или бар смањује могућност грешака и повећава поузданост резултата и закључака истраживања. За разлику од здраворазумских научно заснована знања стичу се путем методолошки коректно изведених емпиријских научних истраживања.²⁰⁾

18) Александар Халми, Квантитативна анализе у друштвеној знаности: Квантитативни приступ у социјалном раду, Загреб, 1999, стр. 46-47.

19) Др Драган Суботић, „Технике научног и емпиријског истраживања“ у: Пословна економија бр. 2/2009, стр. 478-482.

20) Станислав Фајгел, Бора Кузмановић, Борислав Ђукановић, Приручник за социјална истраживања, Београд, 2005, стр. 12.

У прву групу спадају особине научних истраживања које се односе на начине утврђивања чињеница. У те особине се убрајају емпиричност, темељност, објективност, систематичност и контролисаност.

Различите научне области разликују се по квалитету истраживања. Истраживања се највишим степеном поузданости карактеристична су за неке области природних наука, као што су физика, хемија, итд. То је један од разлога што те области имају највећи углед у свету науке.

Свако истраживање може се хронолошки поделити на неколико периода, тј. делова који се нижу у времену. Основна подела је подела на три периода: периода после прикупљања података. Иако је прикупљање података централно, активности које истраживач обавља пре и после овог периода по правилу су знатно дуже и сложеније од активности за време самог прикупљања података. Период пре прикупљања података поделићемо на фазу припреме истраживања и фазу састављања нацрта истраживања. Период после прикупљања података поделићемо на фазу обраде података и фазу састављања извештаја о истраживању.²¹⁾

Корелационо и структурално истраживање је свакако једно од „најчешће примењиваних у наукама о понашању. Многи аутори ова истраживања виде као сасвим засебну епистемолошку класу, која комбинује експериментални приступ и приступ анализе индивидуалних разлика (нпр. Cattell, 1966).

Због тога ћемо корелациона истраживања разврстати у две подврсте. а) Студије које се заснивају на неком индикатору повезаности – коефицијенту корелације – и имају за циљ да утврде повезаност две или више варијабле, или још један корак даље, да утврде да ли се из једне од тих варијабли могу предвидети друге – циљ предвиђања или предикције. б) Студије које примењују мултиваријатне технике да открију латентне структуре иза манифестних варијабли, па заправо служе за истраживање скривених и дубинских извора понашања, због чега их називамо структуралним“.²²⁾

Разликовање експерименталних и корелационих истраживања је још теже ако се у обзир узму структурална истраживања. Главно питање по коме се разликују експериментална и неекспериментална истраживања је питање утврђивања узрочности. По класичном схватању само прва могу да утврде узрочност. Међутим, структу-

21) Исто, стр. 12-16.

22) Станислав Фајгел, „Методе истраживања понашања“, Београд, 2004, стр. 230-231.

рална истраживања су намењена објашњавању манифестног понашања, тражећи латентне узроке тог понашања. То значи да су у логичком смислу и она каузална истраживања. Но, и овде се може повући линија разлика на основу постојања манипулације независним варијаблама – структурална истраживања је немају.

Корелационе студије покривају изразито широку и разнолику област истраживања. Оне се типично спроводе за утврђивање могућности предвиђања понашања или утврђивања латентних извора понашања. То је само мало другачије формулисан циљ – експерименталних студија: „да се открију узроци понашања“. Ради се само о степенима, градацијама и различитим комбинацијама градивних елемената истраживања који су раније споменути: објекти, варијабле и време.²³⁾

Компаративна анализа, као посебна врста истраживања, поседује један дескриптивни, односно експлоративни део. У том делу се прикупљају и презентирају подаци о обухваћеним објектима анализе. Такви подаци су неопходни и корисни, али они нису „својина“ неког посебног нацрта истраживања, него се прикупљају у сваком типу истраживања, у свакој науци.²⁴⁾

Панел истраживање је поступак којим се промене у проучаваној појави прате понављањем истраживања на узроку истих лица, истим поступцима, у одређеном друштвеном оквиру. Овај приступ често се примењује у експерименталним истраживањима, а, иначе, дефинише се као експеримент у природним условима. Понављањем истраживања у бар два или више наврата, на узорку истих лица, могуће је доћи до сазнања не само о настанку и разлозима већ и о интензитету у међувремену новонасталих промена. У литератури постоји једна варијанта панел истраживања, у којој се предлаже да се формира узорак панел-испитаника који имају улогу извештача а не самопоспатрача. Они, у одређеним временским интервалима, преносе мишљења људи с којима се друже. Овде се претпоставља да су извештачи тачни у приказивању схватања средине у којој живе и да то чине релативно непристрасно. Прикупљени квалитативни материјал, путем отворених питања (разговора), даје много потпунију слику о мишљењима и ставовима проучаване средине него што је то могуће уобичајеним анкетним поступком. Наравно, увек се поставља и етичко питање о прихватљивости таквог поступка. Друга варијанта би била да се стандардна анкетна истражива-

23) Исто, стр. 231-232.

24) Станислав Фагел, Методе истраживања понашања, Београд, 2004, стр. 238.

ња помоћу упитника допуне панел истраживањима мањег узорка истих испитаника, уз примену продубљеног интервјуа.²⁵⁾

Пилот истраживање је израз који се примењује у два значења. (1) Најпре се њиме означавају тзв. студије изводљивости (енг. feasibility studies), што су по обиму скраћене верзије истраживања која се спроводе ради припреме главног истраживања. Пилот истраживањима се, такође, (2) сматрају и посебно истраживачке студије организоване ради проверавања и претходног тестирања одређених истраживачких инструмената. Претходно спроведено пилот истраживање не може гарантовати успех главног истраживања, али свакако може значајно повећати вероватноћу његовог успеха. Најчешћи разлози за покретање пилот истраживања су развијање и тестирање истраживачких инструмената, процена изводљивости главног истраживања, процена спремности за учешће испитане популације, стварање истраживачког протокола, одређивање оквира за узорак, идентификовање могућих логистичких проблема у примени појединих техника, прикупљање прелиминарних података, процена ресурса (људских, новчаних) потребних за главно истраживање, осмишљавање плана истраживања и фокусирање истраживачких питања, обука истраживача, едукација студената итд.²⁶⁾

Теренско истраживање (енг. fieldwork, fieldstudy). У традиционалном схватању истраживања друштва и културе, теренско истраживање односно „теренски рад“, често синоним за етнографију, означава праксу и метод који претходе теоријском истраживању. Обавља се ради прикупљања података, тј. искуствене грађе за напредну теоријску анализу и објашњење, по правилу, посматрањем, посматрањем са учествовањем, анкетом или интервјуисањем испитаника. Теренско истраживање се често истиче као основна одлика културне антропологије (укључујући и археологију, физичку антропологију и антрополошку лингвистику), мада је од средине 20. века уобичајено средство долажења до података и у социологији и студијама културе; посебно му се прибегава у оквирима квалитативних истраживања, спроведених у Чикашкој школи, симболичком интеракционизму, односно етнометодологији, као и у проучавањима поткултура...²⁷⁾

Тренд истраживање је поступак којим се у проучавање неке друштвене појаве уводи динамичка (временска) димензија, у од-

25) Социолошки речник, Београд, 2007, стр. 209.

26) Исто,

27) Социолошки речник, Београд, 2007, стр. 209-210.

ређеним временским интервалима. У зависности од циљева истраживања одлучује се колико дуго и у којим интервалима треба да се прате промене које током времена настају, као и њихов правац. Понављање истраживања може се вршити на различитим узорцима, у истом друштвеном оквиру и истим поступцима. Разлике у резултатима приписују се утицају одређених друштвених догађаја који су током времена деловали између два или више поновљених прикупљања података, а који су могли имати утицаја на испитивању појаву у средини која се проучава.²⁸⁾

Акционо истраживање је тип истраживања у којем се стичу сазнања о одређеном проблему и предузима акција или интервенција ради промене понашања чланова групе, институције или пак локалне заједнице, или решавања неког њиховог проблема.

Француски социолог Жорж Лапасад наводи да је израз акционо истраживање први употребио амерички антрополог Џон Колиер. Резултати његових истраживања о Индијанцима у америчким резерватима 1945. године требало је да помогну да се према тој групи спроведе благонаклонија политика.

Акционо истраживање је присутно у дијагностичком истраживању, у којем постоје „друштвени актери који имају одређене проблеме, па позивају експерте и с њима анализирају ситуацију, настоје да је разумеју и предлажу корективне мере; (2) у истраживању са учествовањем ангажују се учесници у односима и улогама, ради модификовања односа и интеракције; (3) тзв. емпиријском акционом истраживању друштвени актери – нпр., наставници и родитељи – суочени с локалном кризом друштвених односа, сарађују како би одлучили о неком пројекту културне делатности ради смањивања тензија; (4) у експерименталном истраживању ситуација је конструисана и организована, а искуства се међусобно пореде како би се разрадио програм акције; најзад (5) ангажовани тип акционог истраживања подразумева блискост милитантним ставовима који се могу констатовати у контестаторским групама: у динамици штрајка, нпр., где је реч о изазивању друштвених промена у сагласности са одређеним интересима актера.²⁹⁾

Акционо истраживање је „флексибилан и итеративан процес у коме се смењују акција (промена, побољшање) и истраживање (разумевање, знање). Акциона истраживања се користе да би се прикупиле информације о спровођењу неке друштвене акције или

28) Исто, стр. 210-211.

29) Социолошки речник, Београд, 2007, стр. 206-207.

интервенције. Под акцијом се подразумева било каква друштвена акција. Акциона истраживања се некад контрастирају према фундаменталним истраживањима, што ће рећи да су то примењена истраживања. Међутим, акциона истраживања су специфична врста примењених истраживања (јер проблем истраживања може бити сасвим практичан, а да се само истраживање у том тренутку не сматра практичним).³⁰⁾

Евалутивно истраживање је *par excellence* примењено истраживање. Данас је евалуативна истраживања најбоље дефинисати као евалуацију друштвених реформи и иновација у области државне управе, образовања, правосуђа, индустрије, здравства и менталног старања. Ова евалуација се обавља на научни начин, систематски и на основу прикупљених података.³¹⁾

Едукативна истраживања се обично срећу под називом „тезе и дисертација“, а ту свакако треба придодати и семинарске и дипломатске радове. Намена тих истраживања је, у време њиховог настанка и спровођења, едукативна, односно усмерена ка стицању академског степена. То не значи да та истраживања немају или не могу да имају вредност на укупној скали сазнавања истине. Међутим, пред истраживачем који обавља такво истраживање стоје многи специфични захтеви који потичу изван круга самог истраживања, по чему су та истраживања специфична.³²⁾

Назив за *ex-post-facto* истраживање, за ову врсту педагошког истраживања преузет је из латинског језика. Ово због тога што га није једноставно превести на српски језик. *Ex-post-facto* (екс-пост-факто) значи, „пошто је деловао фактор (чиниоца)“, „после фактора (чиниоца)“, односно „после стварног деловања“ неког чиниоца (префикс *ex* – значи бивши, који је постојао). Реч је дакле, о истраживању које се врши након што је постојао и деловао неки чиниоца (фактор) у некој педагошкој појави, процесу и ситуацији. Истраживач поставља хипотезу на основу резултата (последича) који су постигнути: узрок тих последица јесте фактор који је већ деловао.³³⁾

Футуролошка проучавања имају као основни задатак да помогну сагледавање будућег развоја неке педагошке појаве, процеса, односа, резултата, организације, институције, система итд. Она

30) Станислав Фајгел, Методе истраживања понашања, Београд, 2004, стр. 240.

31) Исто, стр. 241-242.

32) Исто, стр. 244-245.

33) Др Вељко Банђур, др Никола Поткоњак, Методологија педагогије, Београд, 1999, стр. 184.

су у функцији будућности. На основу футуролошких проучавања настоји се утврдити како ће тећи развој проучаване појаве у ближој (неколико година) и даљој будућности (неколико декада). На основу оваквих проучавања настоји се предвидети, прогнозирати развој у будућност. Због тога се оваква проучавања називају и прогностичким.

Постоје и друга истраживања која се по својим карактеристикама не уклапају сасвим у претходне класификације.

а. Архивска истраживања су истраживања у којима истраживач не прикупља само податке, него користи већ постојеће информације. То могу бити статистички подаци, судски извештаји, историјски записи, итд. На основу таквих извора истраживач, комбинујући већ од раније утврђене податке, установљује нове чињенице и везе међу њима.

б. Анализа садржаја је облик истраживања сродан архивским по томе што се за његово извођење користе већ постојећи извор, као што су књиге, новине, филмови, емисије и слично. Овакви извори се анализирају према неком критеријуму, на пример пребројавањем јављања одређених елемената.

в. Математичко моделирање и симулација. Стандардан поступак у разним областима многих наука је да се за неке појаве које су добро емпиријски испитане постављају математички формулисани закони, теорије и модели. Такав модел се може понекад поставити и у облику компјутерског програма. Модели често зависе од већег броја чинилаца, чије међудејство може бити веома компликовано. Да би се детаљније испитао модел, у компјутер се уносе различите конкретне вредности као почетни улази, а програм омогућава испитивање 'реакције' модела, тј. приказује шта теорија предвиђа да ће се десити у случају таквих улаза. Предвиђање модела се може упоредити са емпиријским подацима и на тај начин тестирати његова исправност. Модел може такође сугерисати истраживачима која додатна истраживања треба извршити да би се појава боље упознала.

д. Студија случаја садржи детаљни психолошки опис неке особе или групе. У питању су углавном случајеви који су по нечему изузетни и који имају општи значај за неко подручје психологије.³⁴⁾

Под методолошком природом истраживања подразумева се „начин реализовања истраживачке технологије који директно од-

34) Дејан Тодоровић, Методологија психолошких истраживања, Београд, 2008, стр. 30-31.

ређује однос истраживача према проблему који се проучава. Као што је већ назначено, истраживач је у неким случајевима само систематичан посматрач одређене појаве, а у другом активан учесник, односно, експериментатор. Полазећи од овог критеријума, сва истраживања могу се поделити у две велике групе: (1) систематска неекспериментална и (2) експериментална истраживања.

Систематско неекспериментално истраживање, као што му име каже, подразумева чисто контемплативни однос истраживача према проблему који се изучава. Неекспериментални приступ истраживању највише је заступљен у случајевима када истраживач, услед природних и социолошких ограничења, није у могућности да на ма који начин утиче на посматрану појаву, било директним мењањем појаве, било само варирањем услова у којима се посматрана појава манифестује.³⁵⁾

3. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА У СРБИЈИ

Појам научног потенцијала почео је широко да се „употребљава шездесетих година 20. века у расправама у науци и научној политици. У то време су међународне организације (најпре UNESCO а затим и OECD) почеле да употребљавају овај појам уз мало проширење његовог значења, прецизирајући га терминолошки као „научни и технички потенцијал“.

Научни потенцијал је специфичан израз могућности организације науке неког конкретног друштва да развија „унутрашње“ (научне) чиниоце за развој научног сазнања и, истовремено, да трага за што повољнијим „спољашњим“ (друштвеним) условима у којима се оно може потпуније остваривати, и то са што мање неповољних друштвених последица. „Унутрашњи“ чиниоци се односе на различиту развијеност појединих подручја научног сазнања у организацији науке конкретног друштва и на њихову научну „зрелост“. „Спољашњи“ чиниоци се односе на могућност примене научног знања у друштву, што зависи од развијености индустрије, као и од квалитета стручних научних организација и друштвених односа у којима се изводи примена.³⁶⁾

Научна периферија је појам који се у „разним проучавањима организације науке и њене друштвене улоге, током седамдесетих и

35) Нав. према: др Душан Перић: *Методологија научних истраживања на примерима спорта, туризма и менаџмента*, Нови Сад 2006, стр. 34-35.

36) *Социолошки речник*, Београд, 2007.

осамдесетих година 20. века, најчешће јавља у облику дихотомије „научно средиште – научна периферија“, а понекад и у облику трихотомије „научно средиште – научна полупериферија – научна периферија“. Извесна непрецизност појма научне периферије произилази из недовољне теоријске заснованости разних проучавања друштвене улоге науке, посебно у тзв. наукометрији, где се сусрећу још неки изрази који су им сродни, као што су: „језгро-периферија“, „метропола-провинција“, „метропола-сателити“ и „главна струја (mainstream)-периферија“. Без обзира на наведену терминолошку неуједначеност, одређење појма научна периферија зависи од тога како се одређују њему опозитни појмови (термини).³⁷⁾

Научна политика је једна од најзначајнијих „посредујућих спона између друштвених услова и научних делатности. Посредујућу улогу научна политика представља настојање да се користе постојећа научна знања, као и да се подстиче настанак нових знања и развој истраживачких вештина и умећа како би се постигли политички пожељни циљеви у домену економије, државне управе, војске, или у некој другој друштвеној и културној делатности, Опште замисли, програми, планови и одлуке о појединим питањима научне политике настају и изводе се у конкретним друштвеним условима. Због тога је научна политика једно од важнијих подручја истраживања социологије науке.

Стварна полазна основа научне политике најчешће је ограничена на актуелне проблеме. Међутим, то није довољно, ако се жели да научна политика остварује што складнији однос између друштвених потреба и научних делатности. Свака развијенија научна политика треба да се ослања на сазнања социологије науке, која садрже искуствена обавештења о повољним и неповољним друштвеним условима у историјски различитим друштвима у којима је постојала наука. На тим основама научна политика може бити рационалнија и успешнија.³⁸⁾

Научна стратегија је делатност којом се „аналогно стратегији уопште, одређују важни, основни и дугорочни циљеви научне делатности и, у складу с тим, утврђују најсврхисходнији путеви, средства и организациони облици за усмеравање научних истраживања.

Научна стратегија настаје под утицајем друштвених потреба и друштвених група које имају највећи утицај на науку. Иако је науч-

37) Социолошки речник, Београд, 2007, стр. 354.

38) Исто, стр. 355.

на стратегија као и научна политика, више усмерена на остваривање проблема друштвене праксе, њен смисао није само у томе. Поред тога научна стратегија мора да води рачуна да и науку као врло особену делатност треба развијати, а не само користити оно што је у њој постигнуто. То значи да свака разумнија научна стратегија укључује и практичне и теоријске циљеве. Док је научна политика више окренута општијим политичким циљевима друштвеног развоја, дотле је научна стратегија више усмерена ка специфичним методолошким могућностима остваривања тих циљева. Науци се могу постављати циљеви које она не може да реши услед тога што су формулисани тако да не одговарају истраживачким поступцима и постојећим знањима одређене науке, или због ограниченог времена у којем те циљеве треба постићи. Уколико се научна стратегија ослања на одговарајућу научну методологију, то јој може помоћи да се из постојећих истраживачких искустава одређене науке одаберу и развијају они методолошки поступци који су најприкладнији за њено остваривање.³⁹⁾

У Нацрту Стратегије Министарства за науку и технолошки развој „Визија научно и технолошког развоја Србије“, каже се да Србија као иновативна земља у којој научници достижу европске стандарде, доприносе укупном нивоу знања друштва и унапређују технолошки развој привреде. Кључне су следеће поруке ове стратегије: (1) Наука у Србији, упркос одређеном напретку последњих година, је и даље на неодрживој путањи; (2) Улагање у науку и технологију је, за Србију, једини начин за успостављање одрживе привреде и друштва; (3) Да би се пробила у науци и технологији и постала иновативна земља, Србији је потребно фокусирање на неколико националних приоритета; (4) Имплементација стратегије кроз унапређење система и партнерство, је подједнако важна као и она сама; (5) Повећање и деверсификација извора финансирања до 1% БДП-а, као и инвестиције у инфраструктуру од 300 милиона евра су предуслов успеха предложене стратегије; (6) Увешће се строг систем праћења имплементације стратегије.

Све ово указује на повезаност теоријских и примењених истраживања, посебно ових других који у националној стратегији развоја науке и научно-истраживачког рада захтевају садржајну и креативну допуну за област друштвених и хуманистичких наука.

39) Исто, стр. 355.

ЛИТЕРАТУРА

- Dean V.V.: Операциона истраживања у истраживањима и развоју, Савремена администрација, Београд, 1962.
- Diltaj, V.: Заснивање духовних наука; Београд, Просвета, 1980.
- Dirkem, Emil: Правила социолошке методе (с француског превео Милорад Симић), „Савремена школа“, Београд, 1963.
- Gilli G.A.: Како се истражује, Школска књига, Загреб, 1974.
- Grin, S.: Мишљење и језик, Београд, Нолит, 1978.
- Виготски, Л.: Мишљење и говор; Београд, Нолит, 1977.
- Витгенштајн. Л.: Филозофска истраживања, Београд, Нолит, 1969.
- Вујевић, Мирослав: увођење у знанствени рад у подручју друштвених знаности, „Информатор“, Загреб, 1986.
- Зајечарановић, Глигорије: Основи методологије наука, „Научна књига“, Београд, 1987.
- Ђорђевић Ј.: О методима изучавања проблема на сектору политичких наука, Висока школа политичких наука Београд, 1961.
- Ковачевић, М.: Формална логика; Нови Сад; РУ Радивој Ћирпанов, 1976
- Koen, Moris – Nejgel, Ernest: Увод у логику и научни метод (с енглеског превео Александар Крон). Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1977.
- Милић В.: Социолошки метод, Нолит, Београд, 1980.
- Милосављевић, Никола: основи научно-истраживачког рада, „Савремена администрација“, Београд, 1989.
- Нортроп Ф. С. Џ.: Логика природних и друштвених наука, Обод, Цетиње, 1968.
- Новаковић, Станиша: Хипотезе и сазнање – улога хипотеза у расту научног сазнања, „Нолит“, Београд, 1984.
- Нортроп, Ф.: Логика природних и друштвених наука, Цетиње, Обод, 1968.
- Рорер, Karl: Логика научног открића (с енглеског превео Станиша Новаковић), „Нолит“, Београд, 1973.
- Илић, М.: Научно истраживање, Општа методологија, Београд
- Лазић, Јовица, Суботић, Драган: Методологија менаџмента, Београд, 1998.
- Ђурић, Живојин и Суботић, Драган: Методолошки записи, Београд, 2009,
- Суботић, Драган: Увод у методологију научног истраживања, Београд, 2009.
- Шамић, Мидхат: Како настаје научно дјело (увођење у методологију и технику научно-истраживачког рада – општи принципи), „Свјетлост“, Сарајево, 1990.
- Шешић Б.: Општа методологија, Научна књига, Београд, 1971.

- Шушњић, Ђ.: Отпори критичком мишљењу; Београд, Чигоја штампа, 1995.
- Шушњић, Ђуро: Критика социолошке методе (увод у методологију друштвених наука), „Градина“, Ниш, 1973.

Dragan Subotic

RESEARCH AND SCIENTIFIC RESEARCH WORK IN SOCIAL SCIENCES

Summary

Author of the text wrote on the notion, structure and functions of research and scientific research work in social sciences, paying special attention on research procedure and methods. The author wrote on theoretical preconditions of methodology of research, underlining social, that is, sociopolitical sciences in society. In addition to it, in the text there are presented certain types of research, such as theoretical, fundamental, empirical, transversal, longitudinal, evaluational, correlative, structural, action, field and futuristic ones. In a special part of the text author wrote on the basics of policy of scientific research work, including actual strategy of scientific and technological development of Serbia. Author supports the idea of responsible, transparent and profitable politics of development of scientific research work in the field of social sciences, which would eventually result in affirmation of this scientific area.

Key Words: scientific research work, politics, social sciences, modernization, institutions